

Книгознавча праця Івана Кревецького

Н.М. Гірна

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
natalia.hirna@ukr.net

Ключові слова:

Іван Кревецький, Львівська історична школа, державницький напрям в історіографії, Наукове товариство імені Т.Шевченка, бібліотека, книгознавча праця.

У статті відтворено провідні напрями роботи галицького історика Івана Кревецького – одного із представників Львівської історичної школи Михайла Грушевського і першого інтерпретатора державницького напрямку в українській історіографії. Детально розглянуто його багаторічну працю в Науковому товаристві імені Т. Шевченка. Досліджено діяльність вченого як директора бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка, книгознавця і редактора, рецензента й бібліографа.

The book-knowing activity of Ivan Krevetsky

N. Hirna

Danylo Halytsky Lviv National Medical University

Key words:

Ivan Krevetsky, Lviv historical school, state tendency in the historiography, Taras Shevchenko Scientific Society, library, book-knowing activity.

In this articles the main directions of the Galician historian Ivan Krevetsky – one of the representatives of Mykhaylo Hrushevsky historical school in Lviv and the first interpretator of the state tendency in Ukrainian historiography is retrospect. In detail is examined his work in the Taras Shevchenko Scientific Society. Is research a long-lasting activity of the scientist as a Taras Shevchenko Scientific Society Library's director, book-knowing and editor, reviewer and bibliographer.

Серед вихованців Львівської історичної школи М.Грушевського чільне місце посідає вчений Іван Кревецький – історик, член Наукового товариства імені Т.Шевченка, багаторічний директор Бібліотеки Товариства, книгознавець, активний учасник національно-визвольних змагань початку ХХ століття. У радянський час з ідеологічних міркувань на дослідження постаті вченого та його наукової спадщини були накладені заборони. І тільки в 90-их роках ХХ ст. вперше з'явилися розвідки, присвячені небуденній біографії та ґрунтовній науковій спадщині І. Кревецького, які разом із бібліографією його праць подав академік Володимир Качкан [5]. Деякі аспекти громадсько-політичної і творчої діяльності історика розкривають дослідження Ф. Стеблія [10-13], Н. Черниш [17], Н. Гірної [1], У. Яворської [19], де висвітлено багатогранні наукові інтереси вченого, подано перелік основних праць, розглянуто його внесок в окремі галузі науки. Окремий історіографічний комплекс складають діаспорні видання, але вони переважно посвячені загальним оцінкам діяльності М. Грушевського та його історичної школи. Це праці О. Оглоблина [9], Л. Шанковського [18]. Проте, історіографічний аналіз засвідчує, що спеціальних робіт, які б відображали власне книгознавчу працю

І. Кревецького немає. З огляду на це, наше дослідження є актуальним і перспективним.

Мета статті полягає в комплексному науковому аналізі ключових напрямків книгознавчої праці Івана Кревецького. Для її реалізації передбачено розв'язати такі завдання: на основі вивчення наукових праць І. Кревецького, опрацювання спеціальних видань, архівних матеріалів, періодики здійснити аналіз його діяльності як книгознавця, редактора, рецензента і бібліографа; дослідити усі напрями книгознавчих досліджень вченого.

Іван-Мар'ян Кревецький народився 14 жовтня 1883 р. у родині вчителя в селі Іванівці Жидачівського повіту на Львівщині. З юних років цікавився історією свого краю, перечитував монастирські хроніки і встановив дати заснування кількох міст повіту [5. с.190]. Закономірно, що після закінчення Української академічної гімназії у Львові І. Кревецький продовжив навчання в історичній групі філософського факультету Львівського університету. Там майбутній вчений став слухачем наукового семінару професора М. Грушевського. Фактично семінар був цілою історичною школою, першим організованим науковим історичним осередком, що започаткував комплексні українознавчі дослідження. Саме у Львівській історичній

школі вперше було розроблено і науково обґрунтовано систему цілісного і безперервного розвитку українського народу. Там постав новий напрям в українській історіографії – державницький, що переосмислював історичне минуле України під кутом зору її національно-державницьких інтересів. Власне І. Кривецький першим аргументовано доводив важливість існування Української держави і критикував представників народницької історіографії за беззастережне возвеличення анархічних, антидержавних рухів [7]. Уся наукова спадщина вченого та його громадянська позиція побудовані на ідеях української державності.

Під впливом професора М.Грушевського майбутній історик розпочав свою наукову діяльність і ще студентом у 1905 р. увійшов до Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Розпочавши від свого першого виступу з доповіддю на засіданні історико-філософської секції 20 січня 1906 р., І. Кривецький найбільше працював саме в цьому структурному підрозділі Товариства. На засіданнях він систематично доповідав про результати своїх досліджень, реферував праці інших членів НТШ.

У 1909 р. молодого науковця було обрано секретарем історико-філософської секції бібліотеки НТШ, якою він керував упродовж 25 років. Уся подальша різностороння діяльність ученого фактично нерозривно пов'язана з Науковим товариством імені Т. Шевченка.

І. Кривецький розпочав свою роботу в бібліотеці НТШ із упорядкування бібліотечних збірок та організації належної роботи установи, що передбачало опрацювання нових надходжень документів, розміщення книг, обслуговування читачів тощо. Окрім загального керівництва, директор займався комплектуванням бібліотечних фондів, веденням каталогу та інвентарних книг, управлінням відділу рукописів і стародруків. І. Кривецький налагодив широкомасштабні міжнародні зв'язки Товариства з багатьма українськими організаціями й діями не тільки в Україні, а й за кордоном. Зокрема, відбувався активний обмін друкованими виданнями із провідними вітчизняними та міжнародними науковими установами. Так, списки українських закордонних товариств і редакцій, які обмінювалися з НТШ літературою, охоплюють 28 аркушів [10].

Про результативність такого напряму роботи свідчать і листи про обмін виданнями з Росії, Канади, Бразилії, Німеччини, США, Польщі, Франції, Чехословаччини, Австрії, Бельгії, Великобританії, Аргентини, Мексики, Перу, Уругваю, Болгарії, Єгипту, Нідерландів, Угорщини, Ватикану, Латвії, Швейцарії, Румунії, Італії, Швеції, Югославії, Естонії. Уся кореспонденція, яка надходила на

адресу бібліотеки НТШ у Львові, опрацьовувалася її директором, який особисто проводив листування із зарубіжними та українськими видавцями.

У 1908 р. Наукове товариство імені Т. Шевченка налагодило контакти з понад 200 науковими українськими та зарубіжними інституціями, зокрема з 16 Академіями наук, 145 науковими товариствами, 40 редакціями часописів. Вони надсилали свою літературу бібліотеці (18-ма мовами), за що в обмін отримували праці Товариства. У результаті кропіткої праці директора та колективу, станом на 1911 р. до бібліотеки надходили видання вже від 335 наукових установ – 26 Академій наук, 196 наукових товариств, комісій, 113 редакцій часописів [19, с. 9]. З того часу бібліотека під керівництвом І. Кривецького стала центром наукової роботи українських та частково іноземних учених.

Свою книгознавчу працю Іван Кривецький поєднував із активною участю у громадсько-політичному житті Галичини та України загалом, вчений гостро й оперативно реагував на актуальні проблеми свого часу публікаціями в різних часописах. У 1907 р. разом з М. Грушевським та І. Франком підготував видання «Літературно-наукового вісника» – всеукраїнського літературного органу, на сторінках якого рідною мовою друкувалися найкращі письменники з усієї України. Науковець був дописувачем «Українсько-руського архіву», «Життя і знання», «Галицького голосу», «Діла», «Неділі», «Громадського вісника», «Нової Зорі», «Ради», «Історичного вісника», «Бібліологічних вістей», «Українського книгознавства» та ін. [11]. Зауважимо, що напередодні Першої світової війни у Галичині функціонувало 66 періодичних видань, до більшості із них І. Кривецький подавав свої наукові статті, розвідки, відгуки, рецензії тощо [20, р.43].

У роки українських національно-визвольних змагань упродовж 1919–1921 рр. І. Кривецький працював у Києві у бібліотеці Української Академії Наук над каталогізацією її фондів під керівництвом Ю. Меженка. Після остаточного установлення більшовицької влади та новітнього розподілу українських земель за умовами Ризького договору історик повернувся в Галичину і цілковито поринув у наукову-пошукову, видавничу та громадсько-культурну діяльність. Він знову очолив бібліотеку НТШ, започаткував і редагував популярний історичний журнал Наукового товариства ім. Т. Шевченка «Стара Україна», активно співпрацював з газетами «Діло», «Нова Зоря», проводив різні українознавчі дослідження [17, с. 464]. Іван Крип'якевич, колега і товариш І. Кривецького, у своїх спогадах відзначав, що редагований ним

популярно-історичний місячник «Стара Україна» присвячував особливу увагу питанням української державної традиції і культури [3].

У міжвоєнний період функціонування книгозбірні значно ускладнилося, адже уряд Другої Речі Посполитої припинив фінансову допомогу Товариству і бібліотека втратила засоби для повноцінного існування. Також загострилися внутрішні проблеми, пов'язані із нестачею приміщень для бібліотечних фондів та персоналу. Попри значні труднощі І. Кривецькому вдалося не тільки відновити роботу бібліотеки, але і продовжити її розвиток. Під його керівництвом напередодні Другої світової війни бібліотека НТШ була найповнішою книгозбірнею українських часописів, книжок та інших друків, а також іноземної літератури про Україну, її фонди нараховували майже 300 тисяч томів [19, с. 10].

Обіймаючи посаду директора бібліотеки, І. Кривецький також працював у кількох комісіях НТШ. Тривалий час вчений-книгознавець виконував обов'язки заступника голови бібліографічної комісії (1909-1914 рр., 1925 р.) та комісії з історії мистецтва (1921-1922 рр., 1925 р.), секретаря мовної комісії (1909-1914 рр.), був членом археографічної комісії (1906-1914 рр.) [14].

Свої глибокі знання з української історії, зокрема формування збройних загонів селянської самооборони під час революційних подій 1848 – 1849 рр., науковець передавав студентам. Так упродовж 1921 – 1925 рр. І. Кривецький викладав в Українському таємному університеті у Львові, там він був куратором наукового семінару з української військової історії.

Сфера наукових зацікавлень І. Кривецького різноманітна та багатогранна. Дослідник аналізував актуальні проблеми української історіографії, виробивши власний підхід до трактування історичних подій минулого. З-під пера ученого вийшли численні наукові і науково-популярні праці – монографії та статті, нариси, есе, огляди, рецензії, хронікальні замітки. Деякі з них вийшли окремими виданнями, інші були надруковані у наукових збірниках, періодичних виданнях НТШ («Записки НТШ», «Українсько-руський архів») та інших часописах. Його працям властиве поєднання суворості науковості й документальності з популярністю викладу, що гарантувало їм широку аудиторію як серед спеціалістів, так і серед масового читача. Окремим напрямом наукових пошуків Івана Кривецького було дослідження власне історії книгодрукування в Україні. Йому належить стаття про «Прогностичну оцінку поточного 1483 року...» Ю. Дрогобича – першу друковану книжку українсько-

го автора, видану за кордоном. Вчений-книгознавець і культуролог прослідкував бібліографічний процес появи вказаної книги в друкованих виданнях як закордонних, так і вітчизняних. Особливу увагу він приділив дослідженню видавничої діяльності Івана Федорова у Львові 1574 р., заснуванню ним друкарні та виданню перших друкованих книжок «Апостол» і «Буквар». Намагався з'ясувати місце поховання Івана Федорова та долю його надгробного каменя [11].

І. Кривецький окреслив детальний розвиток української мемуаристики, визначив спільні й відмінні риси мемуарів, літописів та історії, виокремив типологію мемуарів (спомини, автобіографії й подорожні записки) [12]. На думку дослідника, найдавнішим українським мемуаром необхідно вважати згадку Нестора-літописця про перенесення мощей засновника Києво-Печерської лаври св. Феодосія. Першою ж українською автобіографією назвав «Повчання дітям» Володимира Мономаха [12]. Вченому також належать публікації про московську і російську мемуаристику XII – початку XX століття, в яких аналізовано описи, мемуари, записки, щоденники російських князів, царів і цариць, послів, духовенства, декабристів, селян, поетів, письменників, істориків [12]. Загалом, опрацювання мемуарної спадщини І. Кривецьким представлено ґрунтовними бібліографічними розвідками історика, у яких відстежено тогочасні новинки мемуарної літератури: 30 окремих видань, 2 публікації та журнал, де вміщено рецензії ученого на спогади про військові події початку XX ст. А. Луніва, В. Леонтовича, С. Шухевича, М. Галагана, Т. Масарика, К. Левицького, О. Назарука [19, с. 8]. Дослідник був автором публікацій з історії Наддніпрянської України XVII – XVIII ст., численних есе, історико-публіцистичних нарисів, досліджень з історії української науки, бібліотекознавства і бібліографії, преси, історіографії. У газеті «Нова Зоря» він публікував розвідки на політичну, літературознавчу, художню, освітню, етнографічну тематики, про довідникові та архівні видання, наукові праці з історії української преси, історії культури, церкви, життєписи окремих особистостей.

Через погіршення стану здоров'я 21 жовтня 1937 р. листом на ім'я голови НТШ В. Левицького І. Кривецький відмовився від посади директора бібліотеки, але продовжував працювати її рядовим співробітником [15]. Під час першої радянської окупації західноукраїнських земель НТШ було заборонене. Відтоді до своєї смерті відомий історик працював на посаді старшого наукового співробітника Львівського відділення Інституту історії України АН УРСР, де продовжив дослідження з

історії української преси [4, с. 12].

Серед львівських істориків, які найбільше сприяли розбудові Наукового Товариства ім. Т. Шевченка та його бібліотеки, одне з чільних місць посідає І. Кревецький. Він був авторитетним керівником і організатором бібліотечної справи, завдяки якому бібліотека стала одним із найповажніших структурних підрозділів Товариства і одним із найвагоміших чинників примноження світової слави української науки. Наукова спадщина Івана Кревецького багатогранна, вона відзначається високою професійністю й українознавчим характером. Як фаховий історик він виявив себе в різних галузях історичних знань. Вивчав актуальні й маловідомі факти з історії

української культури різного періоду, написав сотні наукових і науково-популярних праць, більшість з яких, в основному історичних, наразі залишаються не опублікованими. Тому вони також мають увійти до кола наукових розвідок.

Як вихованець Львівської історичної школи М. Грушевського, І. Кревецький був одним із фундаторів та перших інтерпретаторів державницького напрямку української історіографії, ставши для інших істориків-державників прикладом відданості державницькій ідеї, незмінним джерелом інформації, радником і натхненним пропагандистом цих поглядів серед своїх співвітчизників. Чимало ідей, тверджень, думок, висловлених істориком, не втратили своєї актуальності й сьогодні.

Джерела та література

1. Гірна Н. Наукова та громадсько-політична діяльність Івана Кревецького (1883 – 1940 рр.) / Н.Гірна // Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Львів, 2015. – 182 с.
2. Горинь В. Останній конфлікт М. Грушевського в НТШ / В. Горинь // Михайло Грушевський і Західна Україна. Доповіді й повідомлення наукової конференції (м. Львів, 26-28 жовтня 1994 р.). До 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті. – Львів : Світ, 1995. – С. 38 – 40.
3. Дашкевич Я. Виникнення державницької школи / Я. Дашкевич // «Воля і Батьківщина». – 2000. – № 1 (15/31).
4. Дорошенко В. Пам'яті товариша (У другу річницю смерті Івана Кревецького). / В. Дорошенко // Наші дні. – Львів, 1942.
5. Качкан В. «Реальні образи сумної правди» (основні консеквенції у діяльності Івана Кревецького) / В. Качкан. // Хай святиться ім'я твоє. – Львів, 1998. – С. 189 – 205.
6. Кревецький І. Аграрні страйки і бойкоти у Східній Галичині / І. Кревецький // Діло. – 1906. – № 135 – 136.
7. Кревецький І. П'ятнадцять літ існування «Записок Наукового Товариства ім. Шевченка» / І. Кревецький // Літературно-науковий Вісник. – 1907. – Т. 40. – Кн. 40.
8. Кревецький І. Справа поділу Галичини в рр. 1846-50 / І. Кревецький // Літературно-Науковий Вісник. – Т. 52. – № 10. – Кн. 10.
9. Оглоблин О. Михайло Грушевський і українське національне відродження / О. Оглоблин // Український історик. – 1964. – № 2 – 3.
10. Стеблій Ф. Іван Кревецький – вчений і бібліотекар / Ф. Стеблій // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди. Матеріали круглого столу. – Львів, 1996. – С. 86 – 102.
11. Стеблій Ф. Іван Кревецький – історик / Ф. Стеблій // Михайло Грушевський і українська історична наука: Матеріали наукових конференцій, присвячених Михайлові Грушевському: Львів, 24-25 жовтня 1994 р. – Харків, 1996. – С. 206 – 224.
12. Стеблій Ф. Іван Кревецький – історик-державник / Ф. Стеблій. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2003. – 40 с.
13. Стеблій Ф. Початки державницького напрямку української історіографії: Іван Кревецький / Ф. Стеблій // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць на пошану професора Юрія Сливки. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 300 – 310.
14. Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1906 – 1930. – № 25 – 70.
15. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка. – 1935 – 1937. – № 73.
16. ЦДІАУЛ. – Ф. 309 – Наукове Т-во ім. Шевченка у Львові. – Оп. 2. – Спр. 44. – Арк. 1-13.
17. Черниш Н. І. Кревецький – книгознавець, видавець, бібліограф // Українська періодика : Історія і сучасність / Доповіді та повідомлення VI Всеукр. наук. - теорет. конф. 11-13 трав. 2000 р. / За ред. М. Романюка. – Львів, 2000. – С. 460 – 468.
18. Шанковський Л. Нарис української воєнної історіографії / Л. Шанковський // Український історик. – 1973. – № 3 – 4.
19. Яворська У. Бібліотечно-бібліографічна діяльність Івана Кревецького : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата іст. наук : спец. – 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Уляна Яворська. – Київ, 2008. – 21 с.
20. N. Hirna. Ivan Krevetsky – researcher history of Western Ukrainian the press. / N. Hirna // Legea Si Viata. Revista sciintifico-practica. – Chisinau, RM, 2017. - № 1, January. – P. 39 – 45.